

A FILOSOFÍA DE GILLES DELEUZE

Miguel Angel Martínez Quintanar
IES de Palas de Rei (Lugo)

Resumen

A partir del análisis de siete hitos de la obra de Gilles Deleuze constatamos la existencia de un doble giro en su filosofía: el giro, en tanto que desplazamiento diacrónico, del empirismo trascendental al constructivismo pragmático (giro que afecta a la secuencia cronológica de las obras analizadas); el giro, en tanto que vaivén sincrónico, del orden de los principios al orden de la gracia (giro que afecta a toda la escritura deleuziana en una dimensión no-cronológica). Este doble giro abre una nueva vía de aproximación a la filosofía deleuziana.

Palabras clave: Deleuze, empirismo trascendental, constructivismo pragmático.

Abstract

An analysis of seven keywords in Gilles Deleuze's work brings out that there are two turns taking place in his philosophy: First, the turn from transcendental empiricism to pragmatic constructivism (which affects the chronological sequence of works that are analysed in this paper), which is a diachronic move. Second, the turn from the order of the principles to the order of grace (which affects the whole of Deleuzian writings in a non-chronological dimension), which is a synchronic swinging move. This double turn opens a new way in which Deleuzian philosophy may be approached.

Keywords: Deleuze, transcendental empiricism, pragmatic constructivism.

1. Selección e extracción da filosofía de Deleuze

A filosofía de Gilles Deleuze (1925-1995) é orixinal, complexa e extensa, o que esixe tratala con exquisito coidado¹. Para acadar unha visión xeral

Recibido: 19/10/07. Aceptado: 27/11/07.

¹ Para unha bibliografía exhaustiva e comentada do corpus deleuziano cf. Timothy S. Murphy "Bibliographie raisonnée de Gilles Deleuze, 1953-2003" en Bernold, André

do pensamento deleuziano pódese introducir unha periodización puramente instrumental das súas obras, inspirada nos cambios do seu pensamento e nas suxestións proporcionadas pola bibliografía secundaria². Marcamos catro etapas: a primeira abarca as monografías filosóficas que sentan as bases da súa propia filosofía; a segunda confórmana as obras *Différence et répétition* e *Logique du sens*, produtos dunha madurez filosófica; a terceira destaca pola súa colaboración co psicanalista Félix Guattari; a cuarta arrinca e remata cos estudos estéticos, incluíndo, tamén, unha aproximación ás filosofías de Foucault e Leibniz e, en colaboración con Félix Guattari, o exitoso texto *Qu'est-ce que la philosophie?* A riqueza e orixinalidade do pensamento deleuziano radica nunha concepción filosófica de fondo que é imprescindible traer a un primeiro plano. Mais, a filosofía de Deleuze non se destila como un resumo de cinco décadas de produción filosófica, senón que se pode extraer dun achegamento selectivo no que cada libro é unha proba manifesta da filosofía que inspira o seu pensamento global. Así, ímonos limitar a aqueles libros nos que o peso filosófico se traduce nun corpo conceptual sistemático, nunha tupida rede de razoamentos filosóficos, nunha vocación filosófica explícita no libro, e nunha proposta dunha forma específica de filosofar. Sinalamos sete fitos filosóficos: da primeira etapa, *Nietzsche et la philosophie*, *Le bergsonisme*, e *Spinoza et le problème de l'expression*; da segunda, *Différence et répétition* e *Logique du sens*; da terceira, *Mille Plateaux. Capitalisme et Schizophrénie II*; e da cuarta, *Qu'est-ce que la philosophie?*³. A análise de

& Pinhas, Richard (comps.): *Deleuze épars*, Hermann éditeurs, Paris, 2005, pp. 201-226. Está estruturada en: (1) textos de Deleuze, (2) grabacións radiofónicas, (3) grabacións en vídeo, (4) publicacións editadas ou dirixidas por Deleuze, (5) teses dirixidas na Universidade Paris VIII-Vincennes, e (6) manifestos e peticións asinadas por Deleuze. Este listado é preciso completalo cos datos aportados sobre as grabacións dalgúns dos cursos impartidos por Deleuze (177 cursos que suman 400 horas) por Astier, Frédéric "Deleuze enseignant. Présentation du corpus sonore des cours de Gilles Deleuze, 1979-1987" en *Cahiers critiques de philosophie*. «*Multiplicités deleuziennes*», n° 2, 2006, pp. 79-83, e *Les cours enregistrés de Gilles Deleuze 1979-1987*, Les Éditions Sils Maria asbl, Mons (Belgique), 2006.

² Para unha ampla bibliografía sobre Deleuze (aínda que a día de hoxe incompleta, dada a incesante aparición de novas interpretacións) cf. Beaubatie, Yannick (dir.): *Tombeau de Gilles Deleuze*, Mille Sources, Tulle, 2000, 2ª ed., pp. 268-304. Está estruturada nos seguintes apartados: obras en francés, obras non traducidas ao francés, artigos en francés, artigos non traducidos ao francés, números especiais de revistas e artigos adicados a Deleuze na prensa local de Limousin.

³ Citaremos polas seguintes edicións (con cadansúa abreviatura e paxinación): *Nietzsche et la philosophie*, PUF, Paris, 1962, (NPH); *Le bergsonisme*, PUF, Paris, 1966, (B);

cada fito (que necesariamente debe ter en conta os outros textos) abarca catro niveis de lectura: a súa imaxe global, a súa vertebración conceptual interna, a liña de continuidade cos fitos anteriores, e a alusión ao que nel permanece impensado.

Esta comunicación pretende bosquejar sumariśisimamente os resultados de extraer a filosofía de Deleuze a partir da análise destas sete obras, entendendo por “filosofía” o “sistema filosófico” de Deleuze e “o movemento do pensar” que no seu pensamento se executa⁴.

2. Pluralismo, empirismo, afirmación

A nosa primeira cala en *NPH*, *B*, e *S* establece tres niveis de lectura. Desde o primeiro nivel de lectura detectamos dúas rexións prioritarias de investigación filosófica para Deleuze: as condicións da experiencia real e a afectividade. O tratamento deleuziano das filosofías de Nietzsche, Bergson e Spinoza réxese pola preocupación de repensar estes dous motivos de forma diferente á establecida por Kant, é dicir, máis acó da experiencia concibida como posíbel e da afectividade entendida como mera receptividade. Asistimos ao deseño en esbozo dunha nova orde principal, se por “principio” entendemos unha forza xenética que acompaña de continuo ao xerado nunha incesante transformación. No referente ás condicións da experiencia real, en Nietzsche este papel sería desempeñado pola vontade de potencia, en Bergson pola intuición e en Spinoza polo proceso de formación das nocións comúns. Polo que se refire á afectividade, a vontade de potencia nietzscheana pode ser considerada como un principio xenético, a emoción creadora bergsoniana actúa ao modo de principio ontolóxico, práctico e estésico-estético e, para rematar, o poder de ser afectado spinoziano tamén é un concepto útil para elaborar unha nova teoría da afectividade⁵.

Spinoza et le problème de l'expression, Minuit, Paris, 1968, (*S*); *Différence et répétition*, PUF, Paris, 1968, (*DR*); *Logique du sens*, Minuit, Paris, 1969, (*LDS*); (con Guattari, Félix), *Mille Plateaux. Capitalisme et Schizophrénie II*, Minuit, Paris, 1980, (*MP*); (con Guattari, Félix), *Qu'est-ce que la philosophie?*, Minuit, Paris, 1991, (*QPH*).

⁴ O noso traballo de extracción da filosofía de Deleuze se inicia co artigo “Topología de la diferencia (Variaciones deleuzeanas sobre Foucault)” en *Agora. Papeles de Filosofía*, V. 16, nº 2, 1997, pp. 139-154, continúa co libro *Gilles Deleuze (1925-1995)*, Baía Edicións, A Coruña, 2002, e culmina coa tese de doutoramento *La filosofía de Gilles Deleuze: del empirismo transcendental al constructivismo pragmático*, Servizo de publicacións e intercambio científico, Universidade de Santiago de Compostela, 2007 (formato CD).

⁵ Cf. *NPH* 56 e ss.; *B* 17-18, 115-119; *S* 267, 298.

O segundo nivel de lectura recolle tres ordes tópicas: a definición da filosofía, o pensamento e a acción. Deleuze albisca inquedanzas e proxectos comúns en autores tan dispares.

Estes tres filósofos conciben a filosofía como unha arte pluralista, empirista e afirmativa. En Nietzsche o pluralismo tradúcese nunha concepción da filosofía como interpretación dos matices das forzas, en Bergson como desvelamento das diferenzas de natureza, e en Spinoza como explicación dos modos de existencia inmanentes⁶. O empirismo alude ao interese que amosan por descifrar as condicións da experiencia real. Deleuze atopa que a filosofía de Nietzsche presta unha coidada atención ás forzas concretas na súa pluralidade, cantidade, calidade e dirección; a filosofía de Bergson atende aos problemas e á análise da experiencia nas súas condicións concretas; e a filosofía de Spinoza (non empirista mais si de “inspiración empirista”) lánzase a pensar o proceso de formación das ideas adecuadas a partir da nosa potencia de ser afectados. Este empirismo ten tres centros de interese: o desciframento das condicións da experiencia real, o forzamento do pensamento e o papel pivotante da afectividade⁷. Para rematar, a afirmación refírese á exclusión da negación na especulación e da tristeza na práctica. Especulativamente, a afirmación ten como obxectivo crear conceptos activos, matizados e nocións comúns, e como produto un pensamento crítico. Practicamente, a afirmación persegue o devir-activo, cuxo produto é a liberación do home⁸.

Con respecto ao segundo tópico, o do pensamento, estas tres filosofías defíneno como o resultado do contacto cunha forza. Este contacto pode ser unha violencia que constrinxen ao pensamento a construír conceptos activos (Nietzsche), unha revolta do pensamento sobre si, na que se autoprovoxa para construír conceptos precisos (Bergson), ou un encontro que afecta ao pensamento para construír nocións ou conceptos práctico-expresivos (Spinoza)⁹.

Para rematar, estas tres filosofías promocionan un devir-activo do home mediante a danza e o salto como actos especificamente filosóficos¹⁰.

No nivel de lectura que se corresponde co que actúa implicitamente nos tres textos localízase unha tensión entre a formulación filosófica atribuíbel a esta vontade de ancoraxe, nunha orde dos principios, e unha

⁶ Cf. *NPH* 4-5, 87; *B* 11, 83; *S* 248.

⁷ Cf. *NPH* 4-5, 57; *B* 22; *S* 134-135.

⁸ Cf. *NPH* 212; *B* 3-4; *S* 251.

⁹ Cf. *NPH* 123; *B* 10-11; *S* 252-253.

¹⁰ Cf. *NPH* 74, 123; *B* 51-52; *S* 262.

tendencia alusiva, a unha orde da graza. A tensión entre unha concepción da filosofía como sistema (pluralista, empirista e afirmativo), mais tamén como pura crítica (desmistificadora, alegre e xogadora), non se resolve nunha construción superior conciliadora, senón que se lanza a unha deriva filosófica. As pistas desta orde da graza son proporcionadas pola carga insinuativa da danza e o salto, e as continuas exhortacións ao sobrepasamento da condición humana como obxectivo ultimísimo do filosofar. Mais, sobre todo, proveñen da dobre alusión ás forzas que fan pensar ao pensamento (voltándoo para unha tarefa que cuestiona toda vocación de sistematismo principal) e á dobre afirmación do eterno retorno, ao misticismo como destino do filósofo e a beatitude como horizonte final da potencia de obrar (que converten a nosa existencia nunha proba selectiva onde o conquistado non é a transcendencia, senón unha inmanencia liberada de ilusións que fondea nunha orde da graza).

En *NPH*, *B* e *S* Deleuze traza o proxecto xeral de construción dunha filosofía pluralista, empirista e afirmativa, habitado, desde o inicio, por unha tensión interna entre unha vontade de ancoraxe na orde principal e unha tendencia alusiva a unha orde da graza.

3. Empirismo transcendental

DR é a primeira concreción deste proxecto de filosofía afirmativa, empirista e pluralista. Para realizar este proxecto Deleuze diseña un programa filosófico divisíbel en catro partes: os prolegómenos á crítica do concepto filosófico, o método, a teoría das condicións da experiencia real e a nova distribución do ser (ou ontoloxía). Este programa fornécenos o chan sobre o que alzamos catro niveis de lectura.

O primeiro nivel é o da articulación deste programa baixo a rúbrica de empirismo transcendental¹¹. Segundo o seu significado amplo o empirismo transcendental ten unha dimensión teórica e outra práctica: teoricamente configúrase como o desciframento das condicións da experiencia real e do xogo ontolóxico que as sostén; practicamente é unha proposta para o xogo das facultades, a dinámica da individuación e a pedagogía da sensibilidade. Segundo o seu significado restrinxido o empirismo transcendental é a tarefa práctica do desencaixe da orde e traballo habitual das facultades. Mais, sobre todo, é a revelación do privilexio pivotante da afectividade diferencial e os oito imperativos do pensamento sen imaxe.

¹¹ Cf. *DR* 79-81.

O segundo nivel de lectura correspóndese coa fertilidade dos desenvolvementos conceptuais en áreas filosóficas como a teoría do concepto, o método, a afectividade e a teoría da individuación. En primeiro lugar, o concepto filosófico gaña en protagonismo xa que, liberado dos seus lastres representativos, expresa a irrupción do real na súa potencia repetitivo-diferencial¹². En segundo lugar, o concepto é obxecto dunha creación indefinida, dunha proliferación adecuada ás multiplicidades das que ten que dar conta e razón¹³ (sóldase o anel roto da “sensibilidade-imaxinación-pensamento”). Pola súa banda, o método filosófico convértese no procedemento de utilización da forza de determinación do concepto (o método ten que ser desmistificador, experimental, diferencial e repetitivo, aventurado, conceptual e debe facerse a si mesmo no seu propio percorrido)¹⁴. En terceiro lugar, a afectividade diferencial aparece como o elemento central dos desenvolvementos estesiolóxicos. Hai que entendela aquí dos dualismos “receptividade-espontaneidade” e “pasividade-actividade”, xa que é a súa raíz xenética¹⁵. Para rematar, a teoría da individuación rehabilitase para a filosofía contemporánea na medida en que máis acó das dicotomías “intelixíbel-sensíbel”, “esencia-existencia”, “posíbel-real”, “ser-ente”, atopamos un proceso xenético que as mostra como derivadas, isto é, secundarias e producidas. Este proceso xenético é a individuación entendida como actualización do virtual¹⁶.

O terceiro nivel de lectura é o que debuxa a liña de continuidade de *DR* con *NPH*, *B* e *S*. Facemos tres apuntamentos.

a) As condicións da experiencia real e a afectividade pasan ao primeiro plano da exploración filosófica formando o tronco central de *DR*¹⁷.

b) A formulación das tres grandes ordes tópicas do pensamento filosófico mantéñense e púlense: defínese a filosofía como mergullo metódico na xénese do real, o pensamento como forza que hai que activar (ou elevar á súa n^a potencia), e a acción como un devir-activo mercé ao desencaixe das facultades e o acceso ao imperar¹⁸.

c) O proxecto de construción dunha filosofía pluralista, empirista e afirmativa materialízase no programa filosófico do empirismo transcen-

¹² Ibid., 364-365.

¹³ Ibid., 3.

¹⁴ Ibid., 79, 245-246, 353.

¹⁵ Ibid., 188-189.

¹⁶ Ibid., 317.

¹⁷ Ibid., 364.

¹⁸ Ibid., 171-216.

dental. O pluralismo recóllese en dúas direccións: a primeira persegue a descrición das condicións da experiencia real (elaborando unha serie, por natureza interminábel, de nocións non-categoriais); a segunda é a metodolóxica (o pluralismo déixase entrever nos métodos filosóficos de vice-dicción e dramatización, á vez que na utilización das potencias do diferenciar e o repetir como procedementos de investigación). Pola súa banda, a afirmación inspira no empirismo transcendental unha especulación e unha práctica. No especulativo suscita uns prolegómenos á crítica do concepto filosófico e unha ontoloxía do eterno retorno, e, no práctico, un devir-activo mercé ao desencaixe das facultades e o acceso ao imperar. Para rematar, o empirismo convértese agora nun empirismo transcendental despregado nunha estesioloxía transcendental, unha dialéctica das Ideas e unha estética das intensidades.

O cuarto nivel de lectura localízase na oscilación que sofre o empirismo transcendental entre a formulación do labor filosófico desde a orde dos principios e a tendencia a consagrar a filosofía a un réxime de encontros nunha orde da graza. Desde a orde dos principios o empirismo transcendental concíbese como un labor principal centrado na determinación das condicións da experiencia real. Mais, desde a orde da graza, este empirismo transcendental contéplase como aquilo que non só cuestiona toda orde principal como derivada, senón que permite unha “deriva” sobre o que en “si mesmo” carece de capacidade para principiar ou fundar: o imperar. O imperar impugna toda “mesmidade” e lánzanos fóra do marco do humano. Mais o acceso a este imperar é ambiguo. Por unha banda semella que é o inaccesíbel en si mesmo mais, por outra banda, Deleuze nomeao como “preguntas”, o que o torna accesíbel, concibíbel. Esta expresión interrogativa sitúa na orde principal o imperar. Non é un nomeamento banal xa que mercé ao imperar, en tanto que pregunta, a nosa impotencia pode ser elevada á máis alta potencia. Mais, o imperar, en tanto que imperar, permanece impensado, explica os imperativos e podería pertencer a unha orde da graza en tanto que “imperar rector”.

4. “Deriva” do empirismo transcendental

Dentro do proxecto de filosofía afirmativa, empirista e pluralista está *LDS*, un texto que tamén se nos revela como unha deriva do empirismo transcendental exposto en *DR*. Os recursos metodolóxicos do empirismo transcendental póñense ao servizo da clarificación do sentido en tanto que produto dos corpos, produtor de individuos e mundos, e obxecto

de prolongación ética. Nesta ocasión Deleuze bosqueja un programa de investigación tripartito: a física das profundidades, a lóxica do sentido e a ética dos efectos de superficie. Este programa é o asento sobre o que erguemos catro niveis de lectura.

O primeiro nivel é o da renovación dos contidos e procedementos da tripartición estoica da filosofía en física, lóxica e ética, con vistas á descrición do sentido desde o punto de vista do empirismo transcendental. *LDS* encádrase baixo a rúbrica do empirismo transcendental por catro razóns: procede á descrición xenética do sentido seguindo os principios metodolóxicos establecidos en *B* e reelaborados en *DR*¹⁹; propón unha teoría das singularidades para describir o campo transcendental do sentido²⁰; descobre o “xogo ideal ou puro” como sostén ontolóxico das condicións da experiencia real²¹; arrisca unha práctica aventureira da produción ética do sentido (a contra-efectuación)²².

O segundo nivel de lectura relaciónase cos desenvolvementos conceptuais necesarios para dar conta do fenómeno do sentido. Agrúpanse en catro teorías: unha teoría das superficies²³, unha teoría do campo transcendental²⁴, unha teoría do acontecemento²⁵ e unha teoría da contra-efectuación ética²⁶.

O terceiro nivel de lectura establece a continuidade coas obras anteriores no tocante á definición da filosofía como ruptura coa *doxa* e descrición das condicións da experiencia real, o pensamento como xogo ideal ou puro, e a acción como devir-activo mercé á contra-efectuación ou salto entre superficies.

O cuarto nivel de lectura correspóndese co que actúa implicitamente no texto de *LDS*: a ambigua natureza da orde principal e o pensamento como derrota. Con respecto á ambigua natureza da orde principal hai que dicir que a orde dos principios de *LDS* esvara de continuo cara a unha orde da graza. Este esvarar acaece na medida en que, tomada a noción de principio en toda a súa amplitude, as cinco condicións xenéticas do campo transcendental do sentido nos proporcionan o principio do xogo

¹⁹ Cf. *LDS* 31-32, 217.

²⁰ *Ibid.*, 124 e ss.

²¹ *Ibid.*, 74-82.

²² *Ibid.*, 208-210.

²³ *Ibid.*, 17, 19-21.

²⁴ *Ibid.*, 120-121.

²⁵ *Ibid.*, 122-124, 149, 177-178.

²⁶ *Ibid.*, 174-179, 208-210.

ideal ou puro que actúa de sostén da orde do condicionamento xenético, e que, tamén, opera como impugnación de toda empresa de sostemento²⁷. Mais, este esvarar tamén acontece na medida en que a noción de principio, agora tomada restritivamente, alude tanto a un elemento paradoxal como ao uso afirmativo da síntese disxuntiva²⁸. Aquí a orde dos principios semella proporse a tarefa de combater aquilo que non pode evitar fundar, principiar. En suma, no texto deleuziano insinúase un movemento da orde principal cara algo que nomeamos como curso de derrota do pensamento e da acción (ou orde da graza).

En segundo lugar, a respecto do pensamento como derrota, se a física das profundidades (en tanto que salto exitoso ou fracasado entre superficies), a lóxica do sentido (en tanto que xogo ideal ou puro que se arruína nos xogos ordinarios) e a ética dos efectos (en tanto que contra-efectua-ción formidábel mais tamén imposíbel de completar) son tres indicios de como o pensamento leva en si o seu propio fracaso, concluímos que a proposta global de *LDS* é a expresión escrita da súa propia derrota: unha singradura sen rumbo inherente ao pensamento puro que rompe amarras (unha especulación graciosa e unha práctica gratuíta).

5. Construtivismo pragmático

Tras o empirismo transcendental de *DR* e *LDS*, Deleuze inicia unha nova etapa filosófica. O que inicialmente se expuxo como un proxecto de traballo conxunto con Félix Guattari, a partir da rúbrica “Capitalismo e esquizofrenia”, acada en *MP* unha independencia teórica e unha formulación filosófica indiscutíbel. Deleuze propón un sistema de filosofía no que o punto de vista do funcionalismo xeneralizado materialízase na concepción dun maquinismo universal composto por unha serie de pezas máqunicas. A partir do estudo detallado destas pezas establecemos catro niveis de lectura.

O primeiro nivel de lectura permítenos contemplar o conxunto de *MP* como “sistema filosófico do maquinismo universal composto por distintas pezas”. *MP* é un “sistema filosófico” porque é un conxunto de conceptos filosóficos interrelacionados. Que sexa “sistemático” non significa que inclúa unha cláusula de peche senón que é un conxunto aberto (os conceptos remiten a acontecementos por provocar e non a esencia por

²⁷ Ibid., 125-127.

²⁸ Ibid., 63, 83-84, 203-204, 206-208.

manifestar). Este sistematismo conceptual non se remite ás coordenadas do idéntico, o semellante, o análogo ou o xeral senón que está en constante heteroxénese. En segundo lugar, cualificando a *MP* como sistema filosófico do “maquinismo universal” referímonos ao “procedemento” e ao “contido” do sistema filosófico. O maquinismo universal, en tanto que procedemento de investigación, é a materialización do punto de vista do funcionalismo xeneralizado. “Cal é a función?” e “para que serve?” son as preguntas rectoras do maquinismo universal empregadas na dimensión molecular²⁹. O maquinismo universal, en tanto que contido, alude á concepción deleuziana do cosmos como un plano de consistencia ocupado por unha inmensa máquina abstracta de disposicións infinitas³⁰. Esta concepción fai de *MP* unha Teoría da novidade cuxo núcleo o constitúe “o proceso que recusa todo modelo”³¹ conceptualizado de xeito diverso: rizoma, desestratificación, variación continua, desterritorialización, fuga, consistencia, devir, conectividade, diagramatización, nomadismo. O aparello conceptual deleuziano non só dá conta e razón da natureza da novidade (ontolóxica, ética, política e estética) senón que tamén se dirixe a provocala e impulsala. Para rematar, cualificando a *MP* como sistema filosófico do maquinismo universal “composto por distintas pezas” referímonos ao pluralismo intrínseco do maquinismo e das propias pezas en si mesmas. Este pluralismo converte a *MP* nunha Teoría das multiplicidades que erixe unha tipoloxía das mesmas. Estas multiplicidades son obxecto de descrición mais, ante todo, son algo que hai que provocar e estimular por medio de procedementos variados³².

O segundo nivel de lectura correspóndese cos desenvolvementos conceptuais de *MP*. Facemos catro consideracións: os conceptos non pretenden referirse a esencias senón a acontecementos; os conceptos son construcións e non preexisten ao seu acto de creación; os conceptos non se crean ao ditado da época ou un suxeito (transcendental, histórico, moral ou lingüístico): posúen a necesidade propia do encontro do que nacen e as situacións ás que se deben aplicar; os conceptos abrigan en si unha potencia crítica e de intervención práctica que os habilita para seleccionar, extraer e promover (naquilo que acaece) a parte máis favorábel para o sobrepasamento da condición humana.

²⁹ Cf. *MP* 13-19.

³⁰ *Ibid.*, 313.

³¹ *Ibid.*, 31.

³² *Ibid.*, 36-37.

O terceiro nivel de lectura é no que se deseña a continuidade coas preocupacións anteriores. Subliñamos tres liñas.

1^a) Os caracteres do pluralismo, da afirmación e do empirismo, que deben definir a filosofía, tradúcense agora, respectivamente, nunha teoría das multiplicidades, nunha filosofía que rastrexo a novidade e nun pensamento que procede por construción pragmática.

2^a) O desciframento das condicións da experiencia real convértese agora na construción práctica e directa desas condicións.

3^a) O exercicio especulativo de extracción do acontecemento e a tarefa práctica de produción do sentido, a través da contra-efectuación, convértese agora nun mesmo labor que consiste en provocar, realizar e inducir a multiplicidade ou, dito doutro xeito, rizomatizar.

O cuarto nivel de lectura é o que se corresponde con aquilo que actúa como pantalla sobre a que se proxecta o texto de *MP*: o construtivismo pragmático. Neste nivel acontece un xiro que imprime ao pensamento deleuziano un novo rumbo que o despraza do empirismo transcendental ao construtivismo pragmático. Nomeámolo como construtivismo pragmático porque se fabrica unha ensamblaxe conceptual preñada de regras prácticas aplicábeis directamente aos casos dos que emana co fin de abrilos, conectalos e conxugalos para crear novas posibilidades de existencia. Este xiro desde o empirismo transcendental, que non ruptura con el, pode ser cualificado de construtivismo xa que é creativo, nace dun encontro que converte en necesario, e esquiva toda tentación de remitir o seu labor a unha orixe esquecida ou unha natureza auténtica. Tamén é pragmático porque nacendo da práctica volve sobre ela para modificala a partir dun conxunto aberto de regras³³.

O construtivismo pragmático ten varias traducións segundo sexa o tipo de multiplicidade na (e coa) que opera. Danse unha serie de pragmáticas: rizomática xeneralizada; estrato-análise; pragmática dos réximes de signos ou das disposicións colectivas de enunciación; pragmática da territorialidade; tipoloxía, casuística e teoremática da desterritorialización; cartografía das liñas; micropolítica; cinética e dinámica dos corpos; pragmática da creación de materiais altamente elaborados; trazado dun plano de consistencia; esquizoanálise; “diagramatizar”; topoloxía micropolítica ou topoloxía social; “unha” máquina bélica; principio de variación continua; devir-minoritario. Estas pragmáticas posúen, cando menos, unha regra operativa de intervención práctica. O conxunto destas regras é unha ética e política da potencia, ou xogo dos encontros e os casos.

³³ Ibid., 249.

Xa que logo, o construtivismo pragmático proporciona, un marco global e coherente á Teoría da novidade, á Teoría das multiplicidades e ao Maquinismo universal.

6. Culminación do construtivismo pragmático

O traballo conxunto de Deleuze con Félix Guattari conclúe con *QPH*. O núcleo do texto é a exposición das condicións do pensar en xeral. A pregunta reitora é “que é pensar?”, sendo a pregunta “que é filosofar?” debedora da resolución da anterior. Ambas as dúas posibilitan o establecemento de catro niveis de lectura.

O primeiro nivel permítenos colocar *QPH* dentro do programa do construtivismo pragmático por dúas razóns. A primeira reside en que a presenza e persistencia do caos no seo da ciencia, da arte e da filosofía funda unha visión construtivista das mesmas, xa que do caos emerxen sen cesar formas cambiantes que alteran os planos, intercesores e elementos empregados para abordalas. Se a ciencia, a arte e a filosofía teñen como función recortar de continuo o caos emerxente ou, o que é o mesmo, trazar un plano-tamiz, este trazado non está dado de antemán senón que hai que construílo cada vez, en función das incesantes emerxencias. A variación permanente tórnase un principio metodolóxico-ontolóxico de toda construción pensante³⁴. En segundo lugar, este construtivismo é pragmático pola cláusula de apertura derivada da natureza do caos. A ciencia, a arte e a filosofía non poden ser fixas e estábeis xa que, pola natureza aberta da realidade caótica á que se enfrontan, han de estar non só atentas ás súas incesantes mutacións senón que han de inducilas nos modelos xa establecidos. Que o construtivismo sexa pragmático quere dicir que nel non opera ningunha vontade de peche dos problemas que emerxen co caos e que se provocan a partir do caos³⁵.

O segundo nivel de lectura relaciónase coas formulacións conceptuais que describen as condicións de creación de todo acto pensante (científico, artístico ou filosófico). Subliñamos dous aspectos. O primeiro é a tríada “plano-elemento-intercesor” como conxunto de condicións explicativas e provocativas do acto pensante en tanto que acto creativo³⁶. O segundo é o dos niveis da heteroxénese como trazo fundamental do movemento

³⁴ Cf. *QPH* 196.

³⁵ Ibid., 190-191.

³⁶ Ibid., 204.

do pensamento. A heteroxénese refírese á propiedade do pensamento de entrecruzarse e combinarse nos seus pensamentos, sen sintetizalos nunha unidade superior englobante³⁷.

O terceiro nivel de lectura establece a corrente de continuidade do texto coas preocupacións anteriores. Retómanse, recreándoos, varios problemas: a afectividade como posíbel punto pivotante do quefacer pensante (científico, artístico ou filosófico)³⁸; a mostración das condicións da experiencia real, neste caso, da ciencia, a arte e a filosofía³⁹; a exposición da prioridade filosófica da dimensión virtual do acontecemento en tanto que obxecto “de estudo” e “de intervención”⁴⁰; a explicación do acaecer da novidade no pensamento e os medios para abordala sen clausurala⁴¹; a promoción dunha práctica crítica e liberadora en orde á chamada a unha nova terra e ao pobo que falta⁴².

No cuarto nivel de lectura detéctase que o construtivismo de *QPH*, como definición do quefacer filosófico, oscila entre dúas ordes: a orde dos principios e a orde da graza. Desde a orde dos principios o construtivismo é un quefacer referido a tres faenas rexidas por principios: trazar planos, inventar personaxes conceptuais e crear conceptos. Mais, desde a orde da graza o construtivismo revélase como un quefacer que remite a tres coordenadas: o involuntario, o xogo e o imperativo.

O primeiro polo de oscilación é un conxunto de tres operacións prácticas: trazar planos, inventar personaxes conceptuais e crear conceptos. Son tres principios no sentido deleuziano do termo (operadores xenéticos da experiencia real da creación filosófica). O construtivismo, en tanto que faena dispositiva, é, xa que logo, un conxunto de principios prácticos que rexen o acto de creación filosófica: é faena porque a aplicación de tales principios prácticos rectores supón un esforzo e unha tensión; é dispositiva porque require unha vontade de fabricación, é dicir, de obra.

O outro polo de oscilación é a graza. As tres coordenadas do involuntario, o xogo e o imperativo perfilan a pantalla impensada sobre a que se proxecta estoutro sentido do construtivismo. Primeiro, dentro do réxime da graza, o construtivismo non é unha tarefa voluntaria, no sentido de ser o resultado dun sacrificio ou dunha vontade de obra. Máis

³⁷ Ibid., 26, 188.

³⁸ Ibid., 126.

³⁹ Ibid., 186.

⁴⁰ Ibid., 147-148.

⁴¹ Ibid., 150.

⁴² Ibid., 104.

ben, é un quefacer involuntario no que unha potencia impersoal atravesada toda enunciación persoal. Tal é a personaxe conceptual. En segundo lugar, o construtivismo é o xogo como única regra, o xogo que fai de si a súa norma. Este xogo é o plano de imanencia. En terceiro lugar, o construtivismo non atende ás instancias da razón, o corpo, a linguaxe ou calquera outras: só se coida dos imperativos que fan o pensamento no seu xogo. Estes imperativos materialízanse nos conceptos. Xa que logo, o construtivismo, como xogo imperativo do involuntario, converte a filosofía nun poderoso aparello de captación e produción de novidade na medida en que é pragmático.

7. Conclusión

O resultado final da nosa lectura, selectiva e extractiva, cífrase na constatación do dobre xiro que se efectúa na filosofía deleuziana: o xiro, en tanto que desprazamento diacrónico, do empirismo transcendental ao construtivismo pragmático (xiro que afecta á secuencia cronolóxica das obras filosóficas analizadas); o xiro, en tanto que vaivén sincrónico, da orde dos principios á orde da graza (xiro que afecta en xeral a toda a escrita deleuziana nunha dimensión non-cronolóxica ou non-secuencial). Pensamos que a existencia deste dobre xiro permite abrir unha nova vía de achegamento á filosofía de Gilles Deleuze.